

Драгомир Лалчев /ИБЕ, София/

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ТЪЛКУВАНЕТО НА ЕДИН

ОСОБЕН ТОПОНИМИЧЕН МОДЕЛ ДВОЙНИ МЕСТНИ ИМЕНА В БЪЛГАРСКАТА ТОПОНИМИЯ

Предмет на това кратко съобщение е един топонимичен модел имена, които не са били обект на специално внимание или са описвани твърде бегло в топонимичната литература. Целта на това изследване не е да обхване тези имена в тяхната численост и многообразие, а само да осветли един принципен въпрос за тяхното тълкуване и начин на представяне в краеведските изследвания.

В структурно отношение имената представляват двойки топоними и са един от т.н. "синтактични типове имена". В сравнение с другите групи имена те се срещат по-рядко и принадлежат към по-новия хронологичен пласт на българската топонимия. Условно ги причисляваме към групата на имената от типа София-Полуяне /според досегашната практика/, въпреки че трябва да се отчита и често срещаната се членуваност на формата им. Състоят се от две, обикновено членувани формално независими в граматично отношение съставни части, образувани от апелативи. Например: Гредата-Кладенеца /гредà 'продълговат рид', като географски термин/, Камъните-Чейра, Трънката-Дерето, Гробищата-Чешмата, Бахчата-Кладенчето - от района Тополовградско. Подобни имена се срещат и в други краища на българското езиково землище. Например в Първомайско, Маданско, Берковско, Софийско, Харманлийско, Ксантийско и на други места: Долът-Пътя, Гереня-Лозята, Гьоля-Пътя, Лескока-Кайнака, Сечта-Расовата, Гробо-Рудината, Бозалъка-Парцелите, Топаня-Врися, Дрянчовица-Чейрето, Капован-Дабот и др. Някои измежду тях се явяват и с разширена форма, като първата съставна част представлява двуосновно име: Горялата кория-Дренака, Светок Петра-Бунарчето, Горно равнища-Белия камен /Първомайско/, Глибòката дърво-Йенчовица, Горната търля-Киселищата /Маданско/, Висòкото дърво-Ловната чешма /Горнооряховско/, които се срещат по-рядко. В лексикално отношение тези двойки имена се състоят както от домашни думи така и от заемки в местните говори, като всички са възникнали на българска езикова почва.

При наблюденията ни върху този топонимичен модел български имена се натъкваме на интересни функционални и семантични особености, напр.: Кашо-Лешако /Самоковско/, Скалата-Пътя /Поповица,

Асеновградско / Долно-Осбиinata / Раковица, Крстендилско / Брего-Цепарник / Иваново, Крстендилско / Доло-Сувинца / Яна, Елмиделинско / Баира-Салината / Горнооряховско / . Тук двете съставни части, отбелязани с начална главна буква, представляват напълно различни по строеж и семантика имена. Затова графически те се представят разделени с тире и само привидно означават един и същ географски обект. Притежавайки морфологичния признак за определеност и граматичната категория число, тези имена естествено се различават от обикновените апелативи по своята морфологична неизменяемост, което определя и номенклатурната им принадлежност към топонимичната система на езика. Погледнати формално, структурните елементи при тази категория двойни имена като че ли влизат помежду си в синонимни отношения на две съставни части. Това, изглежда, е принудило изследвачите досега да ги смятат за синонимни названия на един и същ географски обект. Обяснението на това явление се търсеше в обстоятелството, че през различни периоди в процеса на номинацията са се вземали предвид различни характерни особености на именувания обект. Считаше се, че именно тази отличителна черта е послужила на именодателя за мотивационна основа при създаването на първата, а след това и на втората част от двойното име. Това е довело до разглеждането на номинативната функция на тези топоними в синонимен план / Дурицанов, Първомайско с. 110 /.

В други случаи пък тази група двойни имена се схваща неправилно като особен вид синтактични словосъчетания / разр. моя - Д.Л. / при които вторият съставен елемент е добавен по-късно. Тук той се разглежда като определение на първия, който се посочва като възникнал по-рано от втория / Христов, Маданско, с. 68 / . И в двата случая при определяне на номинативната функция на тези имена е нужно да се внесе яснота по въпроса. Структурата на гореизброените имена ни насочва към по-пълно вникване в семантичната и функционалната взаимозависимост на имената от този тип, включвани според досегашната практика най-общо към групата с условно название София-Подуяне.

При тези имена се натъкваме на един "скрит", структурно не проявен модел за уточняване местоположението на един географски обект спрямо друг / съседен или близък / . Така в примери като Долно-Пътя може да видим една детайлна локализация в местоположението на един обект по отношение на другия - съседен, близък или пък

влизащ в обемния пространствен обхват на първия. Това се илюстрира добре в следните местни имена от Троянско и Кюстендилско: Стръмна-Говедарското, Стръмна-Дългото, Стръмна-Присада /Троянско/; Валог-Орницата, Валог-Змияко, Валог-Ридо, Валог-Смилица, Валог-Копаница /Кюстендилско/, където очевидно вторите части маркират микрообекти, намиращи се в близост или влизащи най-вероятно в състава все на един и същ макрообект - Стръмна, Валог, Валого. Първата съставна част на двойното име подсеща, че обектът, именуван с нея като първи, обикновено ще да се е схващал като близък, по-познат и по-определен. И като такъв той е могъл да послужи за своеобразен ориентир, според който да се извърши близостна ориентация и локализация на другия съседен обект, означен с втория компонент. Това обаче не изключва възможността локализацията да се извършва и в обратна посока, т.е. в някои случаи ориентационен да се окаже обектът, маркиран с втория компонент на името. В първия случай името Долът-Пътя би означавало Пътят /до, край, при/ -Дола, Гереня-Лозята съответно - Лозята/в, при, до/ -Гереня, -Говедарското; -Дългото; -Присада /които са в състава, или до, при/ местността Стръмна, така както Подуляне е в близост, намира се до, при София. В други случаи, когато е трябвало да се прави разграничение между два еднакви по географските си особености обекта, намиращи се в противоположни посоки един от друг, тогава е възможно именодателят да е прибягвал до употреба на допълнително уточняване чрез определение. Например: Бреста-Кладенеца, Бреста-Ръта /Чурек, Елинпелинско/, Пожара-Горе и Пожара-Долу /Троянско/, където с пожар се означава 'опожарена част от гора за ниви'.

Не е изключена възможността част от разгледаните по-горе двойни имена да имат декомпозиран характер, където да е отпаднал някакъв предлог от разширена синтактична конструкция от първичен тип. В подкрепа на това предположение се явяват такива имена, при които този свързващ елемент още се пази: На сипей-Кладенчето, На букът-Кладенеца, Долчето на Тополата /Казанлъшко/, Под кошата-Градината, До воденицата-Мучорът /Маданско/, В корията-Чуката, В раяката-Нивите, На бурунката-Чушмата /Харманлийско/, Лозята в Припека, Брџа срещу Липилната /Биволаре, Плевенско/.

В заключение трябва да кажем, че явлението "двойни имена" в

българската топонимия, изглежда, е резултат от стремежа към своеобразна икономия на изразни средства в именуването на географските обекти. Двойните имена в пресобладаващите случаи са безпредложни конструкции, т.е. без видима синтактична връзка, но функционално и семантично обвързани дотолкова, доколкото номинативната изисква по-прецизна и същевременно по-икономична форма за локализация на географския обект по отношение на съседен или противоположен нему друг такъв обект.

С изясняването на строежа и семантиката на този топонимичен модел географски имена от синтактичен тип се открива възможност за по-точна и детайлизирана класификация на топонимите в бъдещите краеведски изследвания. Това би внесло допълнителна яснота по въпроса за тяхната мотивираност и номинативна функция.

ИЗПОЛУЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Дуриданов, Ир. Топонимията на Първомайска околия. - ГСУ-ФФ 52/2, С., 1958.
- Симеонов, Б. Топонимията на Годечко. - ГСУ-ФФ 59/2, 1965, 491-582.
- Ковачев, Н. Топонимията на Троянско. С., БАН, 1969.
- Христов, Г. Местните имена в Маданско. С., БАН, 1964.
- Михайлова, Д. Местните имена в Берковско. С., БАН, 1986.
- Иванов, Й.Н. Местните имена между Долна Струма и Долна Места. С., БАН, 1982.
- Ангелова-Атанасова, М. Мотивираност на местните имена. - В: Втори международен конгрес по българистика. Т. 5. Диалектология и ономастика. С., 1988, 252-258.
- Лалчев, Д. Местните имена в Тополовградско /ръкопис/.
- Умленски, Йв. Местните имена в Кюстендилско /ръкопис/.
- Константинова, Ц. Местните имена в Казанлъшко /ръкопис/.
- Вакарелска, Д. Местните имена в Самоковско /ръкопис/.
- Кожаличева, Р. Местните имена в Харманлийско /ръкопис/.
- АОПУ - Архив за ономастика при Пловдивския университет "П. Хилендарс